

Kritika

France Bevk, *Legende*. Založila Nova založba v Ljubljani. 1939. Str. 165.

Redka naglica, s katero ustvarja Bevk svoja dela, in s tem seveda neogibno združena ohlapnost, sta v nemajhnih meri krivi, da je bil pisatelj v zadnjem desetletju nekako odrinjen ob stran; njegovih knjig, ki so leto za letom izhajale v najrazličnejših založbah, poleg tega še nebroj novel in povesti po revijah, se zdi, kakor da nismo opazili. Prav v tem razdobju so se pojavila v slovenski literaturi nova imena, ki so skušala na ruševinah skrajno zindividualiziranega, umetniško šibkega ekspresionizma ustvariti prepričevalnejšo, a zlasti kvalitetno prozo.

Danes smo priča, da je delo te „generacije“ (če sploh moremo govoriti o generaciji, zakaj sem štejem tudi Prežihovega Voranca, ki je prvo zbirko svojih novel izdal že takoj po vojni) rodilo nedvomne uspehe. Od starejših sta se ji še najbolj približala Juš Kozak in pa France Bevk.

Toda prav v primerjanju z omenjeno „generacijo“ mi je danes, ko imam pred seboj zadnji dve Bevkovi knjigi, docela jasno, da smo storili pisatelju krivico. Njegovo predzadnjo knjigo moramo iz nemalo ozirov šteti med naša najmočnejša dela zadnjih desetletij. Kar smo mogli pisatelju očitati, ko smo prebirali na pr. „Muke gospe Vere“, „Velikega Tomaža“, neizdelanost in v psihološkem pogledu marsikatero površnost, vse to se je v tej knjigi umaknilo zavidljivi, mestoma kar prefinjeni izdelavi ter psihološki utemeljitvi. Ime France Bevk pomeni znova odkritje.

Legend zadnjih let nismo vajeni. V tekočem desetletju moremo zabeležiti le dva resnejša poskusa: Lovrenčičevo zbirko „Tiho življenje“ iz 1931. in pa Legendo o prevzetnem zidarju, ki jo je 1933. objavil v „Krogu“ Bogomir Magajna. Razlika med Lovrenčičem in Magajno na eni in Bevkom na drugi strani je kaj očitna. Medtem ko se je avtor „Tihega življenja“ zadovoljil v pretežni meri s tem, da je z vidikov, ker je namenil legende otrokom, opuščal vsako globljo problematiko, je Bevkova legenda primer posrečeno modernizirane legende, ki v marsičem zadeva današnji čas. In ne samo to: Gostobesednosti in neplastičnosti, ki sta kar preznačilni svojstvi Lovrenčičevih legend, v Bevkovi knjigi malone ne najdemo, dasi se pri prvem kot pri drugem ne moremo znebiti občutka enoličnosti in ponavljanja, česar se pa pri zbirki legend skoraj ni mogoče ogniti.

Knjiga, ki jo je pisatelju 1939. založila Nova založba, vsebuje devet legend, katerih snov je zajeta skoraj izključno iz sveta Bevkove ožje domovine: Marija z Robidja, Češnje, Pobožni zidar, Bogati mlinar, Poslednja tolažba, Marija in razbojnik; zadnja (Pevec Gruje) je postavljena na zelen otok blizu Istre, dočim sta dve — Peta zapoved in Božja martra — nelokalizirani.

Malo je pri nas del, ki bi bila pisana s toliko pazljivostjo in, recimo tudi, ljubeznijo, kot so pisane prav te legende. Čudovita v svoji preprostosti, a zato tem bolj učinkovita tako po formalni kot po etični strani je med vsemi zlasti „Peta zapoved“; fant, kateremu so zaradi uboja obesili očeta, obljubi materi, da ne bo nikoli prekršil katerekoli zapovedi; toda življenje ga postavi pred težko odločitev: če ne ubije človeka, bo ubit sam; izbere si drugo; Kristus, ki ga reši in pošlje domov k materi, stopi sam na njegovo mesto v ječi in zjutraj na morišču. Bilo bi mogoče le bolje, če bi pisatelj opustil zadnji dve strani, ki sta prav zaradi svoje statičnosti nekoliko v kvar celotni kompoziciji. Več legendarnega imata v sebi „Češnja“ in „Marija z Robidja“, ki sta v nasprotju s prvo, kot sklepam, povzeti iz narodovega vira. Vse ostale, a zlasti „Pobožni zidar“ in „Poslednja tolažba“, za

prvimi tremi dokaj zaostajajo, osnovni motiv pregrehe in kesanja, ki je v prvih svež, zdaj utruja. Lapidarnost izraza zaide neredko v gostobesednost in kič. Toda knjiga v vsej celoti vendar zapušča v čitatelju močan vtis, a zaradi neprecenljive lepote, ki jo skriva v sebi „Peta zapoved“ in pa zaradi izredno lepega jezika, je delo mogoče uvrstiti med najuspelejše novitete letošnjega knjižnega trga.

Milan Šega.

Kronika

„Majhna senzacija“

Cankar o svojih „Hlapcih“: „Črtati pa se tudi ne bo smela niti beseda, ker je vsaka važna.“ (Pismo Schwentnerju, 21. [dat. 22.] okt. 1909.)

Zdaj poteka trideset let, kar je Cankar zapisal te besede, trideset let poteka, kar je dokončal svoje „Hlapce“, kar jih je cenzura prepovedala uprizarjati in kar se je zaradi njih vnela ena tistih bedastih polemik in nemarnih gonj, ki se jih pri nas ni nikoli manjkalo. Tri desetletja so minila od tedaj; čas se je bil premaknil, vse drugo, se zdi, pa je ostalo, kot je bilo: okrnjeni Cankar in okoli njega polemike, iz katerih — čeprav včasih prikrito — udarja na dan ista klavrna mentaliteta.

Kako je prišlo do cenzure „Hlapcev“, je le deloma znano. Nekaj več svetlobe je v to stvar prineslo poročilo g. Franceta Vodnika o pretekli dramski sezoni, pred nedavnim objavljeno v „Dejanju“ (I. II., str. 291.), ki se mimogrede ustavlja tudi ob okrnitvi Cankarja in ob dogodkih, ki so s tem v zvezi. Toda, ker se dozdeva, da je Vodnik vso stvar osvetlil samo z ene strani, zato mislim, da ne bo odveč, če ji še od druge plati skušamo priliti luči. — Naj najprej povzamemo kar se da na kratko Vodnikove misli: Zgodila se je „majhna senzacija“. Zaradi „izzivajočega ploskanja“, „ki umetniški strani predstave nikakor ni bilo v prid“, je prišlo dočasne okrnitve teksta. „Tudi mi smo mnjenja, da pisateljevega dela ne gre tako okrnjevati.“ Toda, če so Oton Župančič, Josip Vidmar, Ciril Debevec in France Koblar, „pristali na nekatere črte, ... jih ne obsojamo preostro“, ker so bili v „podobnem položaju kakor Matija Čop, ko je reševal Čbelico“ in ker je ploskanje imelo „tudi stranske namene“. V dokaz temu naj služijo besede nekega maturanata, ki je izjavil: „Hvala Bogu, da igrajo Hlapce; vsako drugo Cankarjevo delo bi že po prvem dejanju doživelo fiasco!“ K čemer pristavlja pisec: „Nihče mi ne bo omajal prepričanja, da takemu človeku gre za vse prej, samo ne za Cankarja in za umetnost.“

Tako približno torej France Vodnik.

Nobena umetnost ni v toliki meri preračunana na neposredni efekt, ki naj ga doseže pri publiku, kot je to ravno teaterska umetnost. Že od vseh začetkov je bila taka in je taka ostala še danes. Toliko bolj, če gre kot v našem primeru za dramo družbeno borbene smeri, ki ponekod naravnost izziva gledalčeve odobravanje. Aplavz kot spontan izraz sodelovanja publike spada prav toliko v teater kot igralčevo sodelovanje samo. — Kako ničeva je spričo tega trditev, da ploskanje „umetniški strani predstave nikakor ni bilo v prid“, ploskanje, ki je lahko „izzivajoče“ kvečjemu za onega, ki mu etične prvine, ki jih izraža delo dramatika, kakorkoli niso pogodu.